

รูปที่ 1 บริเวณอ่าวคังกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
ที่มา : ศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคังกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล

เนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่เพาะปลูกและทรัพยากรธรรมชาติ ถูกทำลายในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลจังหวัดจันทบุรี ทำให้ผลผลิตด้านการเกษตรและประมงลดต่ำลงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงห่วงใยราษฎรที่ประสบปัญหาดังกล่าว จึงได้พระราชทานพระราชดำริ ในปี พ.ศ. 2524 ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคังกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี ให้เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาเพื่อสาธิตการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จในเขตที่ดินชายทะเลสำหรับแนะนำประชาชนให้มีความรู้และเห็นความสำคัญของการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม

ปริยาตร ชาลิม

นักวิเคราะห์ผังเมืองเชี่ยวชาญ กรมโยธาธิการและผังเมือง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุบล โชติพงษ์

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมา

การที่กรมประมงประสบความสำเร็จในการเพาะขยายพันธุ์กุ้งได้ในโรงเพาะฟักตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2515 ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการนำลูกกุ้งไปปล่อยเลี้ยงในบ่อกุ้ง หรือนากุ้งธรรมชาติเพื่อเพิ่มผลผลิตจากระดับ 40-50 กิโลกรัมต่อไร่ มาจนเป็นมากกว่า 200 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี และได้พัฒนาต่อมาเป็นการเลี้ยงกุ้งโดยใช้พันธุ์กุ้งจากโรงเพาะฟักเพียงอย่างเดียวในช่วงประมาณ พ.ศ. 2525 พื้นที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งบริเวณอ่าวคังกระเบนอำเภอท่าใหม่ จังหวัด

จันทบุรี ก็ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งจนมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ป่าชายเลนลดลง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งทะเลลดลงการระบายน้ำเสียจากการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างนาข้าวกับนากุ้งฯ

แนวพระราชดำริ

ในแผนแม่บทศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2555-2559) ได้สรุปพระราชดำริในการศึกษาพัฒนาพื้นที่ในเขตที่ดินชายทะเล และการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี ไว้ดังนี้

เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2524 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริแก่นายบุญนาท สายสว่าง ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดจันทบุรี โดยมีสาระสำคัญสรุป ความว่า **“...ให้พิจารณาหาพื้นที่ที่เหมาะสมจัดทำโครงการพัฒนาด้านอาชีพการประมง และการเกษตรในพื้นที่ดินชายฝั่งทะเลของจังหวัดจันทบุรี...”**

ต่อมาเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2524 ได้มีพระราชดำริเพิ่มเติม ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต กับนายเล็ก จินดาสงวน และนายสุหะ ถนอมสิงห์ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นในจังหวัดจันทบุรีมีสาระสำคัญ คือ **“...ให้พิจารณาจัดหาพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมหรือพื้นที่สาธารณประโยชน์ เพื่อจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาเช่นเดียวกับโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนให้เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาในเขตที่ดินชายทะเล...”**

และเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2531 ได้พระราชทานพระราชดำริกับนายกรัฐมนตรี ประธานกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ความตอนหนึ่งว่า **“...คุ้งกระเบนเป็นการศึกษาเกี่ยวกับชายทะเล ต้นไม้ต่างๆ ชายทะเล และปลา การประมง...”**

การสนองแนวพระราชดำริ

ในแผนแม่บทศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2555-2559) ได้สรุปการสนองแนวพระราชดำริ การเริ่มดำเนินงานจัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ไว้ดังนี้

เมื่อวันที่ 24 และ 25 มีนาคม พ.ศ. 2525 หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ องคมนตรี พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของสวนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้เดินทางไปศึกษาและสำรวจพื้นที่บริเวณที่จะดำเนินการจัดสร้างโครงการศูนย์ศึกษาพัฒนาการเกษตรจันทบุรี ในเขตตำบลแสง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี และพื้นที่บริเวณที่จะดำเนินการจัดสร้างศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน ในเขตตำบลคลองขุด อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี เพื่อให้สวนราชการที่เกี่ยวข้องทราบและดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายต่อไปผลการสำรวจสภาพป่าชายเลนบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบว่าสภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้โตเร็วและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำจำนวนมากได้เริ่มเสื่อมโทรมลงในทุกด้าน มีการจับสัตว์น้ำในปริมาณที่เกินระดับความเหมาะสมต่อการขยายพันธุ์ ทำให้ทรัพยากรประมงที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดปริมาณลง การเพาะปลูกได้รับความเสียหายจากการที่น้ำทะเลเอ่อล้นถึงป่าชายเลน พื้นที่เขตสงวนถูกบุกรุกเข้าจับจองและประกอบอาชีพก่อกองสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม ผลกระทบเหล่านี้จะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อชีวิตความเป็นอยู่ในอนาคตจากการพิจารณาสภาพดังกล่าวแล้วจึงมีความเห็นว่าจะสามารถพัฒนาให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งและจัดตั้งสถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อประโยชน์แก่ราษฎรและชุมชนโดยรอบได้อย่างดียิ่ง

การดำเนินงานในระยะเริ่มต้นของศูนย์ศึกษา การพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ มีผู้แทนของหน่วย ราชการที่เกี่ยวข้อง 5 หน่วยงาน มีหม่อมเจ้า จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการในการประชุมครั้งแรกได้มีมติ ดังนี้

1. มอบให้กรมประมงเป็นเจ้าของโครงการ โดย รับผิดชอบงานจากหน่วยราชการที่ร่วมดำเนินการ ช่วยเหลือในการก่อสร้างหรือดำเนินงานต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องตามแผนงานที่กำหนดไว้แล้ว นั้นไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์บรรลุเป้าหมายตาม พระราชดำริต่อไป

2. กรมชลประทานรับผิดชอบการก่อสร้างและ ดำเนินงานต่างๆ เพื่อการเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อยตาม ขอบเขตงานที่กรมประมงพิจารณาวางแผนโครงการ ตามความเหมาะสม และดำเนินการสำรวจรายละเอียดภูมิประเทศพร้อมทั้งจัดทำแผนที่ในเขต โครงการและพื้นที่บริเวณใกล้เคียง รวมเนื้อที่ ประมาณ 28,000 ไร่ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูล ประกอบการพิจารณาวางแผนโครงการของงานด้าน ต่างๆ ต่อไป (การสำรวจเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2525 การสำรวจและจัดทำแผนที่ภาพถ่ายทาง อากาศในเขตศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ได้ดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2526) และให้ดำเนินการจัดหาน้ำเพื่อใช้สำหรับ อุปโภคและบริโภค และการเพาะปลูกในพื้นที่ ดังกล่าวตามความเหมาะสมต่อไป

3. กรมป่าไม้ดำเนินการศึกษาและปลูกป่าใน เขตพื้นที่โครงการบริเวณเหนือระดับผิวน้ำ และ บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับเขตโครงการฯ

4. กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการสำรวจสภาพดิน เพื่อหาความเหมาะสมของดินภายในเขตโครงการฯ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ และบริเวณใกล้เคียง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูล

ประกอบการพิจารณาในการวางแผนการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับ สมรรถนะของดินต่อไป

5. จังหวัดจันทบุรีสำรวจแปลงกรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดินใน ขอบเขตพื้นที่ 28,000 ไร่ เพื่อนำมาประกอบการพิจารณา กำหนด พื้นที่ของศูนย์ฯ ต่อไป และทำหน้าที่ประสานงานในส่วนภูมิภาค กับหน่วยราชการต่างๆ ที่ปฏิบัติงานในเขตโครงการดังกล่าว

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ สำหรับงานสำรวจควรเริ่มในปีงบประมาณปี พ.ศ. 2525 ส่วนงาน ก่อสร้างต่างๆ ควรเริ่มงานในปีงบประมาณ 2526 โดยให้หน่วย ราชการต่างๆ วางแผนงาน พร้อมทั้งงบประมาณที่ต้องการส่งให้ ศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติต่อไป

หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ องคมนตรี ได้เคยเดินทางไป สำรวจข้อมูลในพื้นที่บริเวณอ่าวคุ้งกระเบน ตามพระราชกระแสรับสั่ง ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และได้บรรยายเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2526 ว่า “เป้าหมายสำคัญก็คือ โดยที่อ่าวนี้เหมาะสมเหลือเกินที่จะพัฒนา และ ศึกษาในเรื่องการประมง คือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ ทั้งน้ำเค็มและ น้ำกร่อย เช่น หอย ปู ปลา โดยเฉพาะปลากะพงขาว แต่ในโครงการ ใดก็แล้วแต่ จะทิ้งเสียไม่ได้ในเรื่องไร่นา เพราะเหตุที่เราได้รับพระทาน ข้าวกันเป็นของบริโภคที่จำเป็นก็จะมี การส่งเสริมการเกษตรแบบ เบ็ดเสร็จ หมู เบ็ด ไก่ ก็คงจะดำเนินด้วย ก็แปลว่า เกษตรเบ็ดเสร็จ แต่หลักที่สำคัญคือ การประมงชายฝั่งทะเล”

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ได้บรรลุ ผลสำเร็จตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานในระดับหนึ่ง โดย สามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมโดย เฉพาะป่าชายเลนและระบบนิเวศชายฝั่งให้อุดมสมบูรณ์ อนุรักษ์ และเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนประมงทะเลแบบผสม ผลสานกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนำผล การศึกษาทดลองด้านต่างๆ ที่ประสบผลสำเร็จมาสาธิตและขยาย ผลสู่เกษตรกรในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ และประชาชนทั่วไป ทำให้

เกษตรกรมีรายได้และคุณภาพที่ดีขึ้น ผลการดำเนินงานของกิจกรรมที่สำคัญสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้

ได้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนวภูเขา จำนวนพื้นที่ 11,370 ไร่ และจัดเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าปกจำนวน 2 เส้นทาง เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำด้วยหญ้าแฝก

รูปที่ 2 ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน
ที่มา : ศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรในพื้นที่รอยต่อป่าชายเลนและเชิงเขา โดยได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพดังนี้

- 2.1 พัฒนาและส่งเสริมการปลูกไม้ผลรูปแบบผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ โดยผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพใช้ในกิจกรรมการเกษตรเพื่อ ลด ละ เลิกการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง ในสวนเงาะ ทุเรียน มังคุด ซึ่งเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรและสามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้ประมาณร้อยละ 11-68
- 2.2 ส่งเสริมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดโคนญี่ปุ่น เป็นต้น ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการเพาะเห็ด 20,000-200,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี
- 2.3 ส่งเสริมการผลิตข้าวครบวงจร ตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกจนกระทั่งผลิตเป็นข้าวกล้องหอมมะลิ ซึ่ง

เกษตรกรสามารถผลิตข้าวพันธุ์ดีได้ถึง 450-550 กิโลกรัมต่อไร่ต่อรุ่น

- 2.4 ส่งเสริมการเลี้ยงแพะ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มจากการขายลูกแพะ แพะเนื้อ และเป็นตัวอย่างให้แก่เกษตรกรที่น่าสนใจที่จะเลี้ยงแพะ

รูปที่ 3 พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เผยแพร่ความรู้ระบบนิเวศวิทยาของป่าชายเลน
ที่มา : ศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

รูปที่ 4 สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา อ่าวคุ้งกระเบน
ที่มา : ศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3. อนุรักษ์ป่าชายเลนที่สมบูรณ์รอบอ่าวคุ้งกระเบน

มีราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนรอบอ่าวคุ้งกระเบน ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 1,112 ไร่ เพื่อให้ผืนป่าชายเลนแห่งนี้เป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ที่สุดในจังหวัดจันทบุรี และได้จัดสร้างสะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนมีความยาว 1,793 เมตร เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านระบบนิเวศวิทยาป่าชายเลนในรูปแบบ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” และให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำในสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา แก่ผู้สนใจและดำเนินการปลูกป่าชายเลนเพิ่มเติมในอ่าวและหลังแปลงนากุ้งเพื่อใช้ป่าชายเลนเป็นแหล่งดูดแร่ธาตุอาหารที่

เกิดจาก กิจกรรมการเลี้ยงกุ้งทะเลรอบอ่าวคุ้งกระเบน ซึ่งเป็นกระบวนการบำบัดน้ำทางชีวภาพที่ทำให้การเลี้ยงกุ้งทะเลในโครงการฯ มีความยั่งยืนตลอดไป

4. ส่งเสริมและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

ดำเนินการจัดสรรพื้นที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรมรอบอ่าวคุ้งกระเบนจำนวน 728 ไร่ เพื่อพัฒนาการเลี้ยงกุ้งแกล่สมาชิก 113 ครอบครัว และฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม 312 ไร่ พร้อมทั้งดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการเลี้ยงกุ้งทะเลรอบอ่าวคุ้งกระเบนด้วยระบบชลประทานน้ำเค็มแกล่สมาชิก 197 ราย ครอบคลุมพื้นที่เลี้ยงกุ้งทะเล 1,005 ไร่ นอกจากนี้ได้ให้บริการด้านวิชาการแก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และส่งเสริมสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์น้ำให้ได้มาตรฐานและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (CoC/GAP) เพื่อพัฒนาสู่ “ครัวไทย ครัวโลก”

บทสรุป

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อย่างยิ่ง ที่ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 โดยทรงมีสายพระเนตรอันกว้างไกล ที่จะทำให้มีศูนย์กลางในการดำเนินการทดลอง ศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง การพัฒนาด้านการประมง การเกษตร และปศุสัตว์ จนเป็นแหล่งรวบรวมความรู้และเทคโนโลยีแบบใหม่ๆ ที่ราษฎรสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้และนำไปปฏิบัติต่อไป

ดังพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้ว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทำหน้าที่เสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” หรือเป็น “สรุปผลของการพัฒนา” ที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ได้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าชายเลน

และป่าบกในพื้นที่โดยรอบอ่าวคุ้งกระเบนฯ ซึ่งเดิมมีจำนวนพื้นที่ลดลงและเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งทะเล แต่สามารถพลิกฟื้นกลับมาที่มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นและมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์และสวยงาม ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตนานาชนิดในพื้นที่ป่าชายเลนและป่าบกเพิ่มขึ้น และเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ที่สุดในจังหวัดจันทบุรี เป็นผลการดำเนินงานที่นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชนจากการมีรายได้จากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนจึงทำให้มีผู้สนใจมาศึกษาเยี่ยมชมผลการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จำนวนมากประมาณปีละ 500,000 คน และในปี พ.ศ. 2555 มีผู้เข้าเยี่ยมชมจำนวนสูงถึง 713,731 คน

❖ ❖ ❖ ❖

บรรณานุกรม

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี,

สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit2/100project/100project_100_1.html.

วันที่ 5 พฤศจิกายน 2559

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. องค์ความรู้:

โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,

สืบค้นจาก <http://km.rdpb.go.th/Project/View/6576> วันที่ 16 พฤศจิกายน 2559

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง.

สืบค้นจาก http://www.fisheries.go.th/cf-kung_krabaen/management.htm. วันที่ 10 พฤศจิกายน 2559

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. แผนแม่บทศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2555-2559),

สืบค้นจาก <http://www.rdpb.go.th/RDPB/Front/Downloads/Downloads.aspx?CatId=34>.

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2559

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. องค์ความรู้ : ศูนย์ฯ คุ้งกระเบน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน,

สืบค้นจาก http://www.fisheries.go.th/cf-kung_krabaen/knowledge_2.pdf